

JENEY LAJOS: ISKOLAÉPÍTÉSZET ÉS PEDAGÓGIA – NEVELÉSI KÖZPONTOK (ÖSSZEGYÚJTOTT TANULMÁNYOK), ÁMK ORSZÁGOS EGYESÜLETE, BUDAPEST, 2014.

Veszprémi Attila: Közösségi tereink

Az iskolaépítészet a beavatatlanok számára valószínűleg marginális pedagógiai terepnek számít. „Ez az építészek dolga, mi ehhez nem értünk”, „nem ez a lényeg”, „azt használjuk, ami van...” Én azonban ezeket a vélekedéseket ellenpontozó, fontos könyv kéziratát olvasom a gépemem.¹ Jeney Lajos Ybl-díjas építészmérnök, a demokratikus társadalomszemléletű magyar iskolaépítészetnek – és ezen belül az *általános művelődési központ* ügyének – legismertebb és leginkább elismert hazai zászlóvivője 2014-ben hunyt el. A kötet az ő összegyűjtött tanulmányait tartalmazza.

Két szempontból is jelentős, hogy elkészült ez az emlékkötet. Először azért, mert a szövegek szerzője elhivatott építészként speciálisan az intézményes nevelés, oktatás és közösségszervezés *tereivel* foglalkozik, s teszi ezt pedagógiai-társadalmi gondolkodóként, tudatos demokratizmussal, elvek és kézzelfogható példák szüntelen sorolásával,

mindig a legfontosabbakat listázva újra és újra. A tanulmányokat olvasva világossá válhat az összefüggés: épített-használt közösségi (jellemzően iskolai) tereink lelki tereinknek és egészségi állapotunknak tükrői, és manifesztumai közösségről vallott felfogásunknak, egymással való bánásmódunknak. Jeney Lajos pontos, szomorúan elegáns, következetes szempontrendszerű, már-már mantrázva újrázó látéletei eközben fájdalmasan dokumentálják a

látéletei eközben
fájdalmasan dokumentálják
a demokrácia felé vezető
útról minduntalan
elkalandozó magyar
valóságot

demokrácia felé vezető útról minduntalan elkalandozó magyar valóságot. Azt, hogy az épített közösségi, iskolai terek – az érdekeltek, a jóváhagyók, a tervezők és a kivitelezők attitűdje és szakmai felkészültségi szintje nyomán – miképpen fogadják be és segítik – vagy akadályozzák és buktatják el – a nevelés, a nevelődés és az életszervezés közösségi és egyéni szabadságát és hosszú távú fejlődési lehetőségeit. Ezért is fontos tehát a kötet: meg tudni újra, hogy

¹ A kötetet még digitális dokumentumként olvastam, az oldalszámokat azonban az Általános Művelődési Központok Országos Egyesülete által kiadott kötet szerint adom meg.

Magyarországon a bajok felismerésére és hatékony kezelésére miféle tér is adatik – és mire volna szükség.

A tanulmányok 1965-től a 2010-es évek elejéig egy konkrét terepet járnak be: a közösségi élet hagyományosan elkülönült helyeit, szokásait és szükségleteit – az oktatást, a művelődést, a sportot és jó néhány közösségi szolgáltatást – integráló *általános művelődési központ* szellemi és építészettörténetét. Jeney Lajos és küzdőtársainak mozgalmá korántsem csupán egy ideáról, hanem egy nyitott, világos, befogadó és flexibilis intézményrendszer realitásáról szól, egy európai színvonalú közösségfejlesztési tér kitérüléséről, amely segítene (és sok helyütt segített is) felülírni a megelőző évtizedek, évszázadok elavult és betegítő hagyományait.

Az ilyesmi nem megy sem gyorsan, sem könnyen. Elképesztően sok *időről* szól a könyv. Egy égből pottyant UNESCO-ösztöndíjjal 1965-ben és 1966-ban Jeney Lajos két másik építéssel különböző nyugati országokba látogatott, és ott az iskolaépítést tanulmányozta. Jeney maga 142 oldalas beszámolót írt európai tapasztalatairól. „Az utóbbi tíz évben egész Európában nagyvonalú összevonási törekvések érvényesülnek. Az [...] iskolához egyéb közintézmények társulnak, s ezáltal olyan integrált közintézményt hoznak létre, amely már nem nevezhető hagyományos értelemben vett iskolának, de ugyanígy nem nevezhető könyvtárnak, vagy művelődési háznak sem, hiszen ezek [...] lényegi, összevont, magas szintű együttesét jelentik [...]. Ezen intézmények egész napos üzemeltetéssel kitűnően szolgálják mind a tanuló ifjúság, mind a felnőtt lakosság oktatási, nevelési, közösségi [...] igényeinek kielégítését.” (14) A magyarországi meghonosításhoz szükséges kutatócsoport – a főhatóságok

vonakodását legyűrve – megalakult, és dolgozott 1970-ig. A munka során összesen hét tanulmánykötet készült – így indult a magyarországi általános művelődési központok (h)őstörténete. Több mint húsz év alatt, 1989-ig – nem akármilyen „hittérítő” munka eredményeképp – 308 általános művelődési központ létesült az országban. Nagyobb részük ugyan meglévő épületekben kapott helyet, egy bizonyos hányadukban pedig az „emberi erőforrás” volt érzelmetlen a térre, amelyben dolgozott. „...Gyakran

nem társul a kulturált építészeti megoldáshoz kulturált pedagógiai munka. Korszerűen kialakított, felszerelt épületben hagyományos, »porosz« szellemű pedagógiai munka folyik. A fordított helyzetre is ugyancsak gyakran találunk példát, hogy rosszul megoldott épületben munkájukat értő, tehetséges pedagógusok »szenvednek«. (38) Mégis: az egyszerű, tapasztalatokkal könnyen megerősíthető (és gazdaságilag évtizedeken keresztül több szempontból is igazolható) elv – egymás mellé rendezni, egymásba nyitni és átjárhatóvá tenni közös tereinket – jelentős tapasztalatokkal gazdagította a magyar közösségi életet, és új fejezetet nyitott a magyar kulturális intézménytörténetben. Jeney Lajos maga is több írásában nyugtázza: a működő általános művelődési központok többsége rendre bebizonyítja az integráló, nyitott intézmény gondolatának helyességét.

Ha nem egész társadalmak kapcsolati kultúrája lett volna a tét, akár mulatságos is lehetne az a történelmi tény, hogy az építéseknek a szocializmusnak nevezett korszakban azért kellett küzdeniük, hogy az állam engedje megkérdezőjelezni „az én házam, az én váram” jeliségén alapuló

308 általános
művelődési központ létesült
az országban

közösségszervező (valójában azt felszámoló) gondolkodást. „Feudalizmus, vörös drapériával letakarva: csak ha az ember felhajtotta a vörös drapériát, kilátszott a feudalizmus szőrös lába.” (51-52) Ezt talán mind ismerjük valahonnan: a közösséget, amely attól az, hogy kizár más közösségeket. Nem mintha e tekintetben nagy fordulatot hozott volna az elmúlt negyedszázad. A türelemre és a kitartásra ugyanúgy szükség van. „A rendszerváltás óta megépült létesítmények minősége egyértelműen

az állami szintű építészeti és szociális tisztesség ekkor még mindig csak álom

bizonyítja, hogy új társadalmi, gazdasági berendezkedésünkben még nem alakult ki az a döntési folyamatrendszer, amely a központi irányítás és a helyi önállóság egyensúlyát biztosítaná oktatási-nevelési létesítményeink megvalósítása, üzemeltetése során. A minőség jelenleg nagymértékben függ a helyi döntéshozók tájékozottságától, képzettségi színvonalától, felkészültségétől.” (69) Az 1995-ös tornaterem-építési kormányprogram szakmailag tragikus eredménye (56-59)² mutatja, hogy

A képen a II. János Pál Katolikus Általános Iskola és Óvoda iskolaépülete és iskolafolyosója látható. Ez volt az egyetlen nevelési központ, amelyet Jeney Lajos tervezett, 1981-84 között épült fel, ma már az egykor integrált intézmények külön működnek. (A képeket Berger József iskolaigazgatótól kaptuk.)

² Az elkészült épületek majd' harmada szakmai-funkcionális szempontból súlyosan és javíthatatlanul hibás.

az állami szintű építészeti és szociális tisztesség ekkor még mindig csak álom – és a helyzet később sem változik sokat.

A könyv írásai rendre ki- és visszatérnek azokra a *konkrét* szerkezeti, gépészeti, belsőépítészeti, térrendezői megoldásokra és kívánalmakra, melyeket a pedagógia és a közösségszervezés átélt és valós demokratizmusa tenne szükségessé.

Azoknak az olvasóknak, akik a politikai, hivatali buktatók világát evidenciaként kezelik, ezek a könyv legizgalmasabb részletei.

Jeney Lajos szelíd és nyitott beavató – maga is olyan,

mint az az intézményi világ, amelynek ügyét képviselte. Írásai a legtermészetesebb módon, nyíltan és érdeklődésre mindig számot tartó bizakodással vegyítik az okos társadalmi elhivatottságot a szakmai részletekkel. Az iskolai és más közösségi terek kialakítását és használatát taglaló tanulmányok és szövegrészek fűtötestek megfelelő elhelyezéséről, káprázató ablakok szükséges cseréjéről, hangszigetelésről, mozdíthatóságról, fölösleges kerítésekről és helyesen kialakított információs jelzetekről szólnak – ekképpen tehát *élhető* tereket írnak le. Ez teszi a könyvet a szűkebb szakmákon túl is érdekessé. Aki már érzett izgalmat, örömet vagy épp csalódottságot és haragot egy közösségi tér láttán – például saját lakásának vagy gyermeke iskolájának elkészült vagy épp romló tereit szemlélve –, az minden bizonnyal újra és újra párhuzamos történeteket idéz majd föl olvasás közben. Talán egy iskolai tanterem idegőrlő hangverődései, talán egy lakásfelújítás gyötrelmei jutnak eszébe – de talán egy szép és tágas tér, ahol egykor jól érezte magát, és amely

talán megalapozta bizalmát az emberi közösségekben.

Engem évekkkel ezelőtt Koltai Tamás indulatoktól fűtött Nemzeti Színház-könyve³ avatott be – talán kissé későn – az épített terek tudatos szemléltetésébe. Jeney Lajos tanulmányai nyomán ez a tudatosság ismét feléledt bennem, s önkéntelenül

végiggondoltam azokat a buktatókat és örömeket, amelyeket eddigi pedagógusi munkámban a térnek köszönhettem. A buktatók általában ostobán diszfunkcionális aulákhoz, csikorgó tantermekhez,

rosszul záródó ablakokhoz, sötét tornatermekhez és mozdíthatatlan dekorációjú, egy bizonyos igényszint felett használhatatlan színpadokhoz kapcsolódnak. Az örömeik ellenben nyitott, tágas, befogadó, alakítható, közösségre és tevékenységre szabható terekhez. Lettek légyen azok kőből, vasból, vagy épp hangulatból és figyelemből. Jeney egy helyütt büszkeséggel vegyes szomorúsággal írja: „A »rendszer«, illetve az »állam« ugyan nem tiltották, de nem is támogatták, azaz végeredményben *nem szerették az* ÁMK-t. Ám, hogy ama mégis több mint háromszáz, fenti típusú intézmény működik hazánkban, az elsősorban nem a központi főhatóságok, hanem a helyi vezetők érdeme. [...] A rendszer azért nem szerette az ÁMK-t, mert *nyitott, demokratikus intézmény* volt, s ma is az, ami elsősorban azt jelenti, hogy az egész lakónépességet a legkisebbektől a legidősebbekig megkülönböztetés nélkül egyaránt és egyformán szolgálta és szolgálja.” (48)

Ez az eszme egyszerű, mint az egyszerű, és magától értetődik, mint a csillagos ég. Szeretni kéne.

ugyan nem tiltották, de nem is támogatták, azaz végeredményben nem szerették az ÁMK-t

³ Koltai Tamás: *Nemzeti történet, avagy színház a cethal hátán*. Books in Print Kiadó, 2002.